

Справедливият и любящ Бог пред съда на човешкото страдание

Тодор Велчев, сдружение ХАРТА

- 1.** Днешната дискусия виждам като **продължение на темата за произхода на злото**, върху която разсъждавахме миналата година. Но тъй като оттогава измина доста време, уместно е да припомним малко как подходихме към проблема.
- 2.** Класическият проблем за злото – предишния път дадохме християнски отговор на първата постановка в него: за реалното съществуване на злото.
- 3.** Общото учение на Писанието е, че злото наистина съществува, но няма собствена същност. То няма своя собствена характеристика като всички останали творения, а **се определя като отрицание на доброто**, като отдръпване от доброто. Затова то не произхожда нито от Бога, нито от Неговия образ и подобие, човека – то е привнесено в творението като негово изкривяване и зараза от външен агент, от друго създание, което е било достатъчно съвършено, но не носи Божия отпечатък.
- 4.** Това е донякъде успокояващ извод: злото не идва от някакъв демоничен Бог, а щом не извира изначално от човека, то би трябвало и да бъде **преодолимо и с поправими последствия**. Ако този отговор се приеме за удовлетворителен, това поставя и обвиненията към Божието всемогъщество и любов в съвсем друг контекст: на историческо време и на процес на лечение. И наистина, юдео-християнската традиция вижда историята като мащабен процес на победа над злото, на преодоляването му вътре в самия човек и най-сетне на окончателното му отстраняване.

Но остротата на проблема с Божието всемогъщество и любов не изчезва, а се пренасочва към страданието, в неговия по-практически, неглобален, частен смисъл. И неприемащите християнския светоглед използват това, за да преформулират обвинението, поставяйки **ударение върху страданието**. Факт е, че в света, макар и паднал в злото (грешен), има много страдания, от които страдат невинни хора. Нима това е справедливо? Не влиза ли това в противоречие с любовта? Защо справедливият Бог не прави нищо, за да предотврати или премахне много от страданията в света? Защо любящият Бог не предотврати или премахне много от страданията в света, които мъчат и дори погубват невинни хора, често деца? След като такава тежко обвинение е формулирано, остава да се извика Бог на съд, за да го чуе и – ако може, – да се защити!

5. Възможно ли е изобщо Бог да застане пред „съда на човешкото страдание“? Преобладаващото древно и преобладаващото модернистично гледище към този въпрос дават в крайна сметка отрицателен отговор, макар и да са противоположни по съдържание.

Древни гледища:

- Митът за Едип цар: научил от оракула в Делфи ужасната си съдба, той напразно се мъчи цял живот да избяга от нея, но се сбъдва всичко, както е предсказано, и накрая дори е наказан от боговете с мъчителна смърт. Няма друго обяснение защо му се е случило така, освен че така е решила Съдбата.

- Марк Аврелий: „Ако боговете са решили да ме погубят, те навярно имат някакви свои основания за това.“

- Божият отговор към Йов: *„Този, който е изобличил Всемогъщият, ще ли се бори с Него? Този, който се препира с Бога, нека отговори на всичко това.“* (Йов 40:2) На което Йов отговаря: „Ето, аз съм нищожен; какво да Ти отговоря? Турям ръката си на устата си. Веднъж съм говорил, и не ща да отговарям вече, Дори дважд, но няма да повтора.“ И по надолу, сякаш забравил страшните и отчаяни въпроси, смирено заявява: *„Зная, че всичко можеш, и че никое Твое намерение не може да бъде възпрепятствувано.“* (Йов 42:2)

Модерни гледища:

- Иван Карамазов: „Ако невинни дечица страдат; дори само едно невинно детенце да умре, аз бих си върнал билета за рая.“

- Гео Милев:

“Кръз дима на пожарите
се издига и бие ушите ти
вика на убитите,
рева
на мъченици безброй
върху клади горящи дърва:
- К о й
и з л ъ г а н а ш а т а в я р а ? -

Отговаряй!
Ти мълчиш?
Не знаеш?
- Ний знаем!
Ето виж:
с един скок
ний скачаме право в небето:
ДОЛУ БОГ!

- хвърляме бомба в сърцето ти,
превземаме с щурм небето:
ДОЛУ БОГ!"

Най-разпространеното древно гледище и най-честото модерно гледище: различни по съдържание, но с еднакъв отговор – Бог не може да отговаря пред човека, защото е **абсолютно суверенен и непонятен** (древно гледище) или защото **не съществува** (модернистично разбиране).

6. Библейското Откровение е изненадващо и тъкмо поради това, че е Откровение: непонятният, суверен, всемогъщ Бог се разкрива на човека все повече и повече. **Разкрива му се дори сред страданията**, мизерията, несретата, трагедията на живота. Това се вижда още в книгата Йов, въпреки като цяло фаталистичното й звучене. Йов изразява копнежа си не просто Бог да му даде обяснение защо страда, не просто да докаже своята невинност, но за общение, за опознаване, за близост. И накрая е удовлетворен просто защото тази близост се е осъществила.

- По-нататъшно развитие на библейското Откровение: Бог Сам, без да бъде предизвикан, както в историята с Йов, застава пред човека. "Подсъдимият" се явява! И не само говори на човека сред страданията - Той поема върху себе си човешките страдания. Пр. Исаия говори многократно за идващия Месия в Неговия царски блясък и помазание с власт и сила („Бог могъщ, Отец на вечността, Княз на мира" и др.), но в 53 глава заговарва за страдащия Раб Господен. А векове по-късно, след идването на Христос авторът на Посланието към евреите ще каже за Него (2:11,18). Бог се въплъщава не само, за да победи и да отстрани злото; Той го прави като **преминава през човешките страдания** в тяхното многообразие!

- И все пак вярващите чувстват нуждата да защитят този подсъдим, своя Бог. Защото в живота си и в общуването си се сблъскват постоянно с въпросите на страдащите. И с обвинението, че толкова много страдания са несъвместими с Божията справедливост и любов. Опитите на различни християнски автори да отговорят на този въпрос по-късно са наречени **теодицея**, "оправдание на Бога".

7. Възможно най-праволинейният начин да се отговори на обвинението, че Бог допуска несправедливи страдания, намираме още в книгата Йов (в лицето на неговите приятели). Той гласи, че **несправедливи страдания просто няма**. Страданието е наказание за конкретно зло или грях – затова едно удачно определение на този възглед е "философия на възмездието". (Вж. Йов 4:7,8; обратното също е вярно – 8:6). Някои християни прибавят тук и липсата на вяра като причина за страдание (болест, несбъждане на мечти и т.н.). Случаят с Йов е ярко опровержение на философията на възмездието и със сигурност можем да посочим много такива във всяка историческа епоха, страна, град. Бог не е "небесен полицаи", чиято основна роля е да следи кой

и къде е нарушил правилата, за да му въздаде неумолимо.

Не всяко страдание по света е пряко следствие от злото или от личен грях – то трябва да се разглежда в **условията на запазена законност** (наложена от Бога) в едно **паднало творение**.

Законността в творението предшества Грехопадението и е пряко отражение на Божията справедливост. Тя:

- Не означава своеволно или според човешкото удобство отменяне/промяна на природните закони и последствията от тях.
- Не влиза в противоречие със свободата на човешкия избор.
- „Правилно премахване на злото“: премахването на определени страдания (зло) би означавало по-голямо зло или премахването на съществуващо добро.

Пр. Алпинист с охлузване на крака – „спасението“ от болката е само ампутация.

Двама алпинисти в беда, от които можете да спасите само единия. (Искаме и можем да спасим всеки един от двамата, но не и двамата **едновременно**.)

Определени видове ценности и определени видове добри състояния на нещата не могат да съществуват отделно от някакъв вид зло. Например, има хора, които демонстрират морален героизъм в условията на бедствие или страдание – героизъм, който вдъхновява други хора, и който създава от лошата ситуация добра. В ситуации като тази злото, разбира се, си остава зло. Но *сумарното състояние* на нещата – някой да понесе огромна болка, например – може да е добро. Ако е такова, то доброто трябва да превъзхожда злото, иначе сумарната ситуация няма да е *добра*. Но, разбира се, не е възможно да се осъществи такова добро състояние на нещата, без да се случи и някакво зло.

8. Дали светът би могъл да бъде по-добър? (класическа теодицея)

Според великия немски философ Лайбниц, този свят, реалният свят, трябва да е най-добрият от всички възможни светове. Неговите разсъждения са следните. Преди Бог да сътвори каквото и да било, Той е бил изправен пред огромен брой избори; Той би могъл да сътвори или да направи реален който и да е от безчислените различни възможни светове. Бидейки съвършено добър, Той *трябва* да е избрал да създаде най-добрия свят, който е могъл; бидейки всемогъщ, Той *е можел* да създаде всеки възможен свят, който е искал. Следователно, трябва да е избрал най-добрия от всички възможни светове, от което следва, че *този* свят, светът, който Бог е създал, трябва да е най-добрият възможен. Както се вижда аргументацията изхожда от презумпции за Божия характер, които не могат да бъдат приети от хора, които смятат, че настоящият свят очевидно не е най-добрият от всички възможни светове. Твърдението е прекалено силно, защото негласно предполага някакво знание за всички възможни светове и „предписва“ на Бога кой от тях да сътвори.

Векове по-рано, Августин се опитва да обоснове дори защо Бог е създал свят, в който е допуснал злото:

Великодушието на Божията доброта е такова, че Той не се е въздържал от това да създаде дори това създание, за което е предугнал, че не само ще съгрешава, но и ще остане във волята да греши. Както бягацият кон е по-добро създание от един камък, който не бяга, тъй като му липсва само-движение и чувство за възприятие, така и създанието, което греши по собствената си воля е по-превъзходно от това, което не греши само защото не притежава свободна воля.

Бог би могъл да създаде една по-добра, по-съвършена вселена, като допусне злото, отколкото ако не би го допуснал:

Нито грехът, нито нещастieto са необходими за съвършенството на вселената, но са необходими такива души, които имат властта да грешат, ако те пожелаят, и също така да станат нещастни, ако съгрешат. Ако нещастieto продължаваше след като техните грехове са премахнати, или ако имаше нещастие преди съгрешат, тогава може да е правилно да кажем, че редът и управлението на вселената са объркани. Отново, ако имаше грехове, но нямаше последващо го нещастие, тогава редът би бил също помрачен от липсата на справедливост.

Една наистина първокласна вселена изисква съществуването на свободни, рационални, и морални участници; и някои от свободните същества, които Бог е създал, са поели по грешен път. Но вселената, съдържаща свободни същества и злото, което вършат те, е по-добра отколкото би била, ако не съдържаше нито свободни същества, нито това зло. Августиновият вид теодицея може да бъде наречена Теодицея на Свободната Воля, тъй като идеята за разумни създания със свободна воля играе важна роля в нея.

„Защитникът на свободната воля“ (формулировка на Alvin Plantinga) не се съгласява с Лайбниц. На първо място, той може да каже: “Каква е причината да се предполага, че изобщо има такова нещо като най-добрия от всички възможни светове?” Независимо колко е великолепен един свят – съдържащ без значение колко личности, радващи се на чисто блаженство – не е ли възможно да съществува един още по-добър свят, който да съдържа още повече личности, радващи се на още по-чисто блаженство? Но това, което е наистина характерно и централно за Защитата на Свободната Воля е заявлението, че Бог, въпреки всемогъществото Си, не би могъл да направи действителен просто всеки възможен свят, който пожелае.

Що се отнася до Августиновата теодицея, тя е по-трудно защитима, защото повдига допълнителни сложни въпроси, на които можем да отговорим, само ако се поставим на мястото на Бога. Според „защитата на свободната воля“ е достатъчно да се покаже, че съществуването на злото и страданието не влизат в противоречие с всемогъществото и любовта на Бога, а не да се търсят аргументи, че светът **трябва** да бъде именно такъв.

Аргументът на К. С. Луис в „Проблемът болка“ е в духа на „защитата на свободната воля“: не е възможно да кажем кое е по-добре - да не създадеш или да създадеш свят, в който злото и страданието са възможни. Той препраща проблема към Божията любов (само дискусиата за всемогъществото не е достатъчна): „Как да примирим страдащият свят с Божията любов, в която можем да се убедим на съвсем други основания?“

9. Твърдението, че Бог е любящ и всемогъщ, съпоставено с човешкото страдание около нас, води до различни по тип възражения, които макар и с общ корен, се различават по своя акцент. Различните въпроси изискват различни практически подходи за отговор, но преди да приложим някой от тях, съобразен с конкретния случай, е нужно да имаме задоволителен отговор на въпроса: *„Как можем да приемем страданията в света и Божията доброта без противоречия?“*

а) Имаме ли правилно разбиране за любов?

От една страна, когато говорим за въпроси, касаещи Бога, не можем да избегнем сблъсъка на различни представи за Бога, а любовта и добротата са в същността на Божия характер. В края на краищата като християни вярваме, че грехът отделя човека от Бога и именно поради това човек не познава Бога и има изкривени представи за Него. Следователно отговорът на въпроси, продиктувани от тези изкривени представи, не може да отмени тяхното поправяне. Здравият разум също сам по себе си говори за това, че ако християните вярват в Бог, Който е много по-мъдър от нас, то **Неговата преценка за много неща би трябвало да се различава от нашата** – това, което ни изглежда добро, може да е зло в Неговите очи и обратно, това, което определяме като зло, може да не е зло. Следователно, разумът изисква нашият опонент да е готов да обмисли определена ревизия на своите представи за добро и зло.

От друга страна, оставайки единствено на тази позиция според Луис има опасност да обезсмыслим въпроса:

*„Ако моралната преценка на Бога се различава дотолкова, че нашето „черно“ е Негово „бяло“, тогава да Го наричаме „добър“ не означава нищо... [това] всъщност означава да кажем: „Бог е неизвестно какво.“ А едно съвършено неизвестно качество на Бог **не може да ни даде нравствено основание да Го обичаме** или да Му се подчиняваме.“*

Подходът на Луис към тази дилема може да се озаглави като „отдавна чакан господар“. Подобна метафора използва той и в „Чудесата“, описвайки взаимоотношенията разум – природа:

„[Нашествието на свръхестественния разум в природата] изглежда по-скоро като пристигане на крал сред собствените му поданици или на махут при посещение при собствения му слон.“

Християнският светоглед е различен както от натуралистичния монизъм, така и от дуализма: Природата ни не е нито бог, нито чиста „другост“ спрямо Бога - Бог е нейният Създател. Съответно, човешката морална преценка не е нито абсолютна, нито напълно различна от Божията, вместо това, Бог е нейният съвършен и неподправен Източник. Правилното разбиране на въпроса за човешката нравственост лежи една характерна особеност на християнския теизъм, много подобна на тази, която е проявена в доктрината за сътворението. Луис обяснява това така:

„Новите нравствени преценки никога не навлизат в разума просто като обръщане на досегашната преценка (макар че всъщност я обръщат), а като „отдавна чакан господар"... Щом ви се открие съответната разлика между Божествената и вашата собствена етика, няма да имате никакво съмнение, че промяната, изисквана от вас, е в насока, която вече сами сте определили като „по-добра“.“

Тази доктрина, отбелязва Луис, е силно библейски обоснована. Тя се потвърждава от всички текстове, където Бог търси диалог със хората (много на брой), където Бог призовава хората към покаяние (основна доктрина), дори на няколко места Той позволява да бъде съден от Своите собствени създания. „Каква неправда намериха в Мен бащите ви, та се отдалечиха от Мен?“ [Йер. 2:5] Следователно, налага се да можем да дадем описание на Божията любов, което от една страна представя правдиво Божия характер, докато от друга, е универсално по отношение на човешкото разбиране и опит. Доколкото нишката на диалога между човека и Бога не е прекъсната, това би следвало да е възможно. Опитвайки се да направи това, Луис разглежда няколко страни на Божията любов, използвайки аналогии, взети от ежедневието. Този подход е продиктуван според него от това, че връзката между Творец и творение е уникална, „Бог е едновременно по-далече и по-близо до нас от всяко живо същество“. Затова никоя аналогия не може да е пълна, а може само да представи взаимоотношението между Бога и човека под даден характерен ъгъл.

*Изложение на дискусията, състояла се в I ЕСЦ, София,
21 февруари, 2010 г.*